

Dalene Müller. *Skryf Afrikaans van A tot Z*. 2003, 718 pp. ISBN 1 86890 037 1. Kaapstad: Pharos Woordeboeke.

Vanuit die ivoortorings van Afrikaans word in suiwer, akademiese taal oor taalkwessies en die voortbestaan van Afrikaans besin, maar intussen is daar 'n geslag leerders en studente wie se taalvermoëns met rasse skrede aan die kwyn is. Oor die afgelope jare word daar voortdurend in die kolomme van koerante hieroor geskryf. In die lig hiervan is die verskyning van *Skryf Afrikaans van A tot Z* (SAAZ), 'n praktiese skryfgids oor bykans elke denkbare aspek van taalgebruik en -versorging, nie alleen aktueel nie, maar noodsaaklik.

Dalene Müller, gesoute taalpraktisyn van *Die Burger*, het dié gids oor 'n periode van tien jaar saamgestel met die hulp van 'n groot groep medewerkers uit veral die mediawêreld. Dit is aanvanklik bedoel as handleiding vir taalgebruikers in die mediabedryf (joernaliste, sub- of teksredakteurs, vertalers, proeflesers, rubriekskrywers, korrespondente en ander medewerkers), maar danksy haar breë ervaring op ander terreine kon sy die behoeftes van algemene taalgebruikers (uitgewersredakteurs, reklamekopieskrywers, setters, dosente, studente, onderwysers en leerders) ook identifiseer en in ag neem.

SAAZ is in ooreenstemming met en aanvullend by die 2002-uitgawe van die *Afrikaanse Woordelys en Spelreëls* (AWS), maar omdat dit in die eerste instansie as huisgids vir joernaliste moes dien en 'n eenvormige styl onder Afrikaanse koerante en tydskrifte in die Media24-groep van Naspers moes bevorder, is daar dikwels 'n keuse gedoen uit wisselvorme in die AWS. Hiermee word riglyne, eerder as voorskrifte (aldus die voorwoord) aan skrywers gegee.

Die waarde van SAAZ lê in die wye verskeidenheid gegewens wat in toeganklike, nieakademiese taal in twee afdelings vervat is. Deel I bestaan uit sowat 5 000 lemmas wat alfabeties gerangskik is om die vindbaarheid daarvan te vergemaklik. In die artikels word uitsluitel gegee oor taalkwessies waaroor die meeste taalgebruikers twyfel. 'n Magdom inligtingstipes kom aan bod, bv. betekenis (sien **andersins** x **andersyds**), konnotasie (sien **toedig**), gebruik (sien **epidemie** x **pandemie**), kollokasies (sien **aandag**), woordsoorte (sien **verkeerd**), morfologie (sien **roman**), geslag (sien **doyen(ne)**), sinonieme (sien **almanak** x **kalender**), verwarrende woorde (sien **bygaande** x **meegaande** en **kwes** x **kwets**), leestekens (sien **ensovoorts**), skryftekens (sien **elite**), skryfwyse (sien **agterna**), spelling (sien **Xhosa**), afkortings (sien **CD**), register (sien **destyds** x **toenmalig** x **toentertyd**), vertaalekwivalente (sien **alledaags** x **daaglik**), idioome (sien **haak** x **hak**), clichés (sien **snel**), styl (sien **skool**) en nog vele meer.

Alhoewel SAAZ merendeels goeie, bruikbare taalleiding gee, is daar tog riglyne ten opsigte van die juistheid of wenslikheid van woorde en uitdrukkings wat nie ooreenstem met dit wat gesaghebbende woordeboeke erken nie. Volgens SAAZ is die gebruik van die voorsetsel *by* saam met *aandoen* verkeerd, terwyl die *Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal* (HAT) die voorsetsel as opsioneel aandui. Terwyl SAAZ sê dat *pamperlans* nie in Afrikaans "vertroetel, verwen of bederf" kan beteken nie, word hierdie betekenisonderskeiding wel in

HAT opgeneem. By **paddastoel** in *SAAZ* word die volgende riglyn gegee: "Geboue het soos paddastoele verrys [NIE: opgeskiet]". Volgens *HAT* is sowel *verrys* as *opskiet* aanvaarbaar. *SAAZ* beskou die gebruik van *robot* vir "verkeerslig" as foutief, maar *HAT* bied by die lemma **robot** die volgende as primêre betekenisonderskeiding aan: "Toestel wat deur wisselende ligte die verkeer reël" en gee *verkeerslig* as sinoniem. Die uitdrukking *jou eie beuel blaas* is volgens *SAAZ* taboe, terwyl *HAT* dit ongekwalfiseerd opneem.

SAAZ gee nie oral ewe ondubbelsinnig uitsluitel oor register nie en mislei daardeur die taalgebruiker. By **poog** verskyn tereg die volgende riglyn: "Vervang liefs dié deftige woord deur *probeer*." Hierteenoor is die inskrywing by **jok**, **lieg** onvoldoende. Dit lui soos volg: "Dié wwe. is soms verkieslik bo die lang uitdrukkings 'n *leuen vertel*, *leuens verkondig/versprei* of *stories verkoop*." Daar word nagelaat om te sê dat *jok* en *lieg* minder formeel as die langer uitdrukkings is en dat hulle ook nie gelykwaardig is wat register betref nie. *Jok* kan versagtend vir die krasser *lieg* gebruik word. By **mal** word heel korrek aangedui dat dit as sinoniem vir *waansinnig* of *versteurd* 'n kwetsende woord is, maar by **gay** is geen kwalifikasie wat waarsku dat dié benaming as seksisties ervaar kan word nie.

Dit is nie duidelik wat *SAAZ* se beleid ten opsigte van die hantering van homonimiese lemmas in Deel I is nie. Die homonieme *geen* (s.nw.) en *geen* (vnw. of telw.) word afsonderlik gelemmatiseer en met verhewe syfers van mekaar geskei. In die artikel van **ry**, daarenteen, kom inligting voor wat na regte onder twee aparte homonimiese inskrywings tuishoort. Die gegewens wat op *ry* (ww.) slaan, hoort nie in dieselfde artikel as dié wat op *ry* (s.nw.) betrekking het nie.

Kruisverwysing tussen lemmas in Deel I van *SAAZ* geskied deur middel van die instruksie "Sien (ook)" of 'n pyl met daarnaas die woord waarna verwys word. Ongelukkig is *SAAZ* nie altyd konsekwent wat die gebruik van kruisverwysings betref nie en daardeur gaan waardevolle inligting vir die gebruiker verlore. In die artikel van **angstig x gretig** word die betekenisverskil tussen *angstig* en *gretig* verduidelik. **Gretig** is op sy alfabetiese plek gelemmatiseer met 'n kruisverwysing na **angstig x gretig** waar die taalgebruiker die nodige inligting kan bekom. Dit is goeie praktyk. By **weelderig x welig** word die onderskeid tussen *weelderig* en *welig* verduidelik. *Welig* is egter nie gelemmatiseer nie. Dit skep 'n probleem vir die taalgebruiker wat oor die betekenis of gebruik van *welig* twyfel en nie weet dat hy dit onder **weelderig x welig** moet soek nie. Vir die gebruiker wat besonderhede oor *welig* soek, gaan die verband met *weelderig* boonop verlore. Dieselfde probleem geld ook die inskrywing **dis x gereg**. By **dis x gereg** word die sinonimiese verband tussen *dis* en *gereg* verduidelik, maar *gereg* is nie gelemmatiseer met 'n kruisverwysing na **dis x gereg** nie. By **dis x gereg** word daar verder van 'n *dis* en 'n *gereg* die volgende gesê: "dit word ... voorgesit, opgedien of opgeskep [EERDER AS: bedien]". Dit is 'n herhaling van gegewens wat in die artikel van die lemma **bedien x dien** voorkom. 'n Meer ekonomiese oplossing sou wees om by **dis x**

gereg 'n kruisverwysing na **bedien x dien** te maak. By **berig** word die gebruiker verwys na **berig x artikel** wat nie as lemma verskyn nie, in plaas van na **artikel x berig** wat wel ingesluit is. By **sulks** word 'n kruisverwysing na **so** gegee, terwyl die inligting waarna die gebruiker soek, in die artikel van **sodanig** voorkom.

Skakeling tussen Deel I en Deel II word bewerkstellig deurdat daar by lemmas in Deel I ook kruisverwysings na artikels in Deel II voorkom. Dit stel die gebruiker in staat om meer inligting vinniger te ontsluit.

Die ensiklopediese Deel II bestaan uit 26 afdelings waarin, danksy die loopkoppe en duimindeks, maklik nageslaan kan word. Ná die opskrif van elke afdeling verskyn boonop 'n volledige lys van die artikels en die nommers daarvan in die betrokke afdeling. Hiermee word die toeganklikheid van elke afdeling verder verhoog.

In geen ander soortgelyke Afrikaanse bron is al so divers en uitgebreid oor aspekte van Afrikaanssprekendes se taal- en leefwêreld verslag gedoen nie. Die gegewens wat in Deel II saamgevat is, sluit onder meer in: die juiste afbreking van woorde in die Nguni- en Sotho-tale, brei- en hekelafkortings, web- en e-posadresse, die name van die heilige dae van Christene, Jode, Hindoes én Moslems, persoonsname vir die bewoners van lande of plekke, die sewe wonders van die Ou Wêreld, naamsveranderinge van damme, kanale, lughawes, ens., persoonseiname waarvan die spelling probleme oplewer, proefleestekens, die Afrikaanse vertaling van die Volkslied, die name van bekende produkte en maatskappye wat dikwels verkeerd gespeld word, die skryfwyse van sporttelings, die korrekte weergawe van telefoonnommers, die transliterasie van buitelandse eiename, die korrekte Afrikaanse benamings vir die verskillende voertuigsoorte, bronverwysings, algemene riglyne by die gebruik van leenwoorde in Afrikaans, die name van wynkultivars en spesiale name vir wynbottels van spesifieke groottes.

Die diagramme, tabelle, kaarte en ander grafika in Deel II is oor die algemeen funksioneel en ter sake. Die diagramme wat byvoorbeeld in die afdeling oor sport gebruik word om die indeling van die baan of veld en die speelposisies te illustreer, dra daartoe by dat 'n groot hoeveelheid inligting ekonomies en ondubbelsinnig oorgedra word. Vir die sportskrywer, afrigter of speler wat oor 'n wedstryd verslag moet doen, word die korrekte Afrikaanse terminologie daarmee binne die breër konteks van die spel geplaas.

In Deel II word plek-plek swart raampies gebruik om waardevolle skryfinligting uit te lig. Dit help die gebruiker om riglyne raak te lees wat andersins in die aaneenlopende teks sou verdwyn het. Die Afrikaanse ekwivalent vir "Greater Durban", naamlik "Durban en omgewing" of die "Durbanse metro-pool" (in die afdeling oor lande, streke en plekke) word op dié wyse onder-
vang.

Omdat SAAZ primêr 'n skryfgids is, behoort die klem deurgaans op inligting te val wat vir die korrekte skryf van Afrikaans relevant is. In Deel II word daar ongelukkig meermale met saakbesonderhede oorboord gegaan. In die

afdeling oor reg en orde word daar byvoorbeeld onder die opskrif "Vuurwapens" nie alleen verduidelik wat die verskil tussen 'n koeël, patroon en patroondoppie is nie ('n onderskeid wat reeds in die artikel van die lemma **koeël x patroon** in Deel I uitgeklaar is!), maar ook beskryf hoe 'n koeël by die loop van 'n geweer uitgedryf word. Die laasgenoemde inligting is nie van belang wanneer 'n korrekte woordkeuse in 'n bepaalde skryfstuk gemaak moet word nie. Dieselfde probleem duik op waar die verskil tussen 'n rewolwer en 'n pistool bespreek word, behalwe dat **rewolwer x pistool** nie ook as lemma in Deel I verskyn nie. Die gebruiker wat twyfel oor die korrekte gebruik van *rewolwer* en *pistool* sal nie sonder meer by dié inligting uitkom nie, veral ook omdat nóg *rewolwer* nóg *pistool* in die register opgeneem is.

Die uitgebreide register agterin het nommerverwysings na artikels in Deel II. Daar is nie, anders as in die toeligting vermeld, bladsyverwysings na taalkwessies in Deel I nie, maar wel "Sien"-verwysings na lemmas in die alfabetiese gedeelte. Hiermee word soektogte vir die gebruiker vergemaklik. Ongelukkig is daar te veel nuttige inligting in Deel II wat nie in die register gereflekteer word nie en waarby die gebruiker alleen kan uitkom as hy dit toevallig raaklees. 'n Voorbeeld hiervan is die volgende: In die lys van persoonseiname waarvan die spelling soms las gee, is naas die naam **Aaliyah**, die volgende inskrywing: "R&B-sangeres (in 2001 oorlede)". Die gebruiker wat nie weet waarvoor *R&B* staan nie, sal bes moontlik in die afdeling oor afkortings en simbole daarna gaan soek. 'n Tweede opsie sou wees om in die afdeling oor lees- en skryftekens onder die opskrif "Ampersand" te kyk of *R&B* daar as voorbeeld gegee word. Raak hy nêrens geholpe nie, is 'n laaste moontlikheid om in die register na óf *R&B* óf *&* te soek. *R&B* is nie gelys nie, maar *ampersand* (*&*) wel. Geeneen van die bladsyverwysings wat in die register by *ampersand* (*&*) gegee word, werp lig op sy probleem nie. Dit is alleen wanneer hy toevallig op die lys van Engelse leenwoorde in die afdeling oor vreemde woorde afkom, dat hy sal agterkom dat *R&B* na "rhythm and/ & blues" verwys.

SAAZ is nietemin 'n ambisieuse werk wat ongetwyfeld daartoe kan bydra om die taalvaardigheidspeil van die gebruikers van Afrikaans te verhoog.

Bronne

- Gouws, R.H. 1989. *Leksikografie*. Kaapstad: Academica.
- Odendal, F.F. en R.H. Gouws. 2000. *Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal*. Johannesburg: Perskor.
- Suid-Afrikaanse Akademie. Taalkommissie. 2002. *Afrikaanse woordelys en spelreëls*. Kaapstad: Pharos.

A.E. Cloete
(cobusclo@iafrica.com)